



ภาวนา 4 กัับการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียนโรงเรียนวังประจวบวิทยาคม
จังหวัดตาก

THE FOUR BHĀVANĀ AND THE DEVELOPMENT OF STUDENT LEADERSHIP
SKILLS AT WANG PRACHOP WITTAYAKHOM SCHOOL, TAK PROVINCE

พระครูวิรุฬห์ธรรมกิตติ¹, พระโสพล อนาลโย², อำนาจ ทาปิน³,

จักรพันธ์ นะวะแก้ว⁴, ฐิญาภันท์ วงษา⁵

Phrakruwirunthummakit¹, Phrasopon Analayo², Amnat Tapin³,

Chakraphan Navakaew⁴, Thinyaphan Wongsa⁵

วิทยาลัยสงฆ์ตาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย¹⁻⁵
tak Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand¹⁻⁵

Corresponding Author E-mail: ton375555@gmail.com

Received 12 January 2026; Revised 11 February 2026; Accepted 16 March 2026

ภาวนา 4 กับการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียนโรงเรียนวังประจวบวิทยาคม จังหวัดตาก

วิบูลย์ รัตมีไพศาล, เสรี วงษ์มณฑา,
ชวลีย์ ณ ถกลาง, ชุษณะ เตชคณา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษารูปแบบทักษะภาวะผู้นำของนักเรียน 2) เพื่อพัฒนาทักษะภาวะผู้นำแก่นักเรียน และ 3) กระทบส่งเสริมภาวะผู้นำแก่นักเรียนตามหลักภาวนา 4 วิธีวิจัยใช้เป็นเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล และการสนทนากลุ่มประกอบด้วยผู้อำนวยการโรงเรียน คุณครู ผู้ปกครอง นักเรียน ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์

ผลการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนเกิดจากการเรียนการสอนภาควิชาการ และการทำกิจกรรมกลุ่มที่ผสมผสานกับการนำหลักทางพระพุทธศาสนามาใช้ เช่น การทำสมาธิเจริญภาวนา กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม และการเรียนพุทธประวัติในโรงเรียน เป็นต้น ก่อให้เกิดเป็นทักษะภาวะผู้นำที่กล้าแสดงออก มีสมาธิ มีปัญญา มีจิตอาสา มั่นใจในตนเอง สามารถแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาได้ 2) การพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียนเกิดจากการได้รับการส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะผู้นำโดยคณะคุณครู คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์ เห็นความสำคัญตรงกันจึงมีการส่งเสริมให้โรงเรียนได้ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จนเห็นเป็นรูปธรรมว่านักเรียนมีความสุขความสนุกสนานมีความพึงพอใจ และ 3) กระทบส่งเสริมภาวะผู้นำแก่นักเรียนตามหลักภาวนา 4 เกิดจากการบูรณาการการจัดการเรียนการสอนให้เป็นแบบผสมผสานการเรียนกับการจัดกิจกรรมกลุ่ม มีหลักธรรมภาวนาเข้ามาช่วยพัฒนาและส่งเสริมให้นักเรียนมีสมาธิในการเรียนและทำกิจกรรมมากขึ้น

คำสำคัญ: ภาวนา 4; การพัฒนา; ภาวะผู้นำนักเรียน

THE FOUR BHĀVANĀ AND THE DEVELOPMENT OF STUDENT LEADERSHIP SKILLS AT WANG PRACHOP WITTAYAKHOM SCHOOL, TAK PROVINCE

Phrakruwirunthummakit, Phrasopon Analayo, Amnat Tapin,

Chakraphan Navakaew, Thinyaphan Wongsā

Abstract

This research has three objectives: 1) to study students' leadership skill patterns, 2) to develop students' leadership skills, and 3) to establish a process for promoting student leadership based on Buddhist principles. The research employed both quantitative and qualitative methods, collecting data through questionnaires, in-depth interviews with informants, and focus group discussions with school principals, teachers, parents, students, community leaders, and Buddhist monks.

The study found that: 1) Students' leadership skills were developed through academic instruction and group activities integrated with Buddhist principles, such as meditation, moral development camps, and the study of Buddhist history in school. This resulted in leadership skills characterized by assertiveness, concentration, wisdom, volunteerism, self-confidence, and the ability to solve problems intelligently. 2) The development of students' leadership skills stemmed from encouragement by teachers, school committee members, parents, community leaders, and monks. These groups recognized the importance of leadership skills and continuously promoted these activities in the school, leading to tangible results such as student happiness, enjoyment, and satisfaction. 3) The process of promoting student leadership skills based on Buddhist principles resulted from integrating academic learning with group activities. The incorporation of Buddhist principles helped develop and enhance students' concentration in learning and activities.

Keywords: The Four Bhāvanā; development, Student leadership

บทนำ

การก้าวเข้าสู่สังคมยุค Thailand 4.0 ของประเทศไทยนั้นมีความต้องการผู้นำที่มีศักยภาพ และมีภาวะผู้นำที่ดีซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติให้ทันต่อการกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้ในการพัฒนาประเทศให้ไปสู่ความสำเร็จ จำเป็นจะต้องอาศัยกำลังหลักสำคัญซึ่งเป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีความพร้อมและมีพลังในการขับเคลื่อนองค์กรอย่างสร้างสรรค์ไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งการพัฒนาบุคคลให้มีศักยภาพและมีทักษะภาวะผู้นำนั้นจำเป็นต้องได้รับปลูกฝังและพัฒนาให้ได้ใช้ความสามารถอย่างเต็มศักยภาพตั้งแต่วัยเด็ก ภายใต้ความคาดหวังในการเปลี่ยนแปลงของประเทศทั้งทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจให้เจริญรุดหน้า แต่ในขณะที่ระบบการศึกษาที่ใช้ในโรงเรียนส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการสร้างนักเรียนให้คิดตามมากกว่าคิดสร้างสรรค์ ทำให้นักเรียนชินกับการเป็นผู้ตามจนอาจทำให้นักเรียนส่วนมากขาดภาวะผู้นำ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาประเทศในอนาคต ดังนั้นการพัฒนา ภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนในทุกมิติ และในทุกช่วงวัยให้เป็นทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพสูง ภายใต้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในนักเรียนที่มีความเป็นผู้นำ ควรได้รับการส่งเสริมเพื่อให้พวกเขา กลายเป็นผู้นำที่ดีในอนาคต โดยการพัฒนาไม่เพียงแต่เสริมสร้างเฉพาะบุคลิกลักษณะภายนอกเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การแสวงหาความรู้เพื่อสั่งสมประสบการณ์ ความอดทนและความกล้าที่จะเผชิญต่อปัญหา และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนทักษะภาวะผู้นำทางด้านจิตใจและด้านที่สำคัญอื่นๆ (ชัยศาสตร์ คเชนทร์สุวรรณ และคณะ, 2563)

โรงเรียนวังประจวบวิทยาคม ตั้งอยู่ที่ตำบลวังประจวบ อำเภอเมือง จังหวัดตาก เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย เปิดสอนตั้งแต่ มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงปีที่ 6 ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำเขตตำบลวังประจวบ รวมทั้งเด็กนักเรียนชาวเขาจากต่างอำเภอก็เข้ามาเรียน เพราะมีหอพักของเด็กนักเรียนให้อยู่อาศัย เพราะสาเหตุที่มีนักเรียนมาจากหลายท้องที่จึงทำให้ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าตัดสินใจ ขาดระเบียบวินัย ทางโรงเรียนจึงแก้ปัญหาด้วยการหล่อหลอมให้นักเรียนมีความรักความสามัคคีด้วยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักภavana 4 เพื่อมาทำให้นักเรียนมีสมาธิมากขึ้น กล้าแสดงออกมากขึ้น มั่นใจในตนเองมากขึ้น กล้าเป็นผู้นำในตนเองและผู้อื่นได้ โรงเรียนที่อยู่ในเขตตำบลวังประจวบนี้มีอยู่ทั้งสิ้น ๗ โรงเรียน ประกอบด้วยโรงเรียนวังประจวบวิทยาคม โรงเรียนน้ำดิบพิทยาคม (ขยายโอกาส) โรงเรียนทรัพย์สมบูรณ์วิทยาคม (ขยายโอกาส) โรงเรียนบ้านวังประจวบ โรงเรียนบ้านสะแกเครือ โรงเรียนบ้านลานเต็ง และโรงเรียนหนองร่ม มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 974 คน

ดังนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าเรื่อง “ภavana 4 กับการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน โรงเรียนวังประจวบวิทยาคม อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก” เป็นหัวข้อการวิจัยที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีเป้าหมายในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี มีศีลธรรมจริยธรรม กล้าแสดงออก กล้าตัดสินใจ มีจิตอาสา มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย และมีทักษะภาวะผู้นำที่ดี มีชีวิตที่เหมาะสมต่อการดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน และอนาคต โดยนำหลักพุทธธรรมมาผสมผสานกับการเรียนการสอนเป็นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับรากฐาน

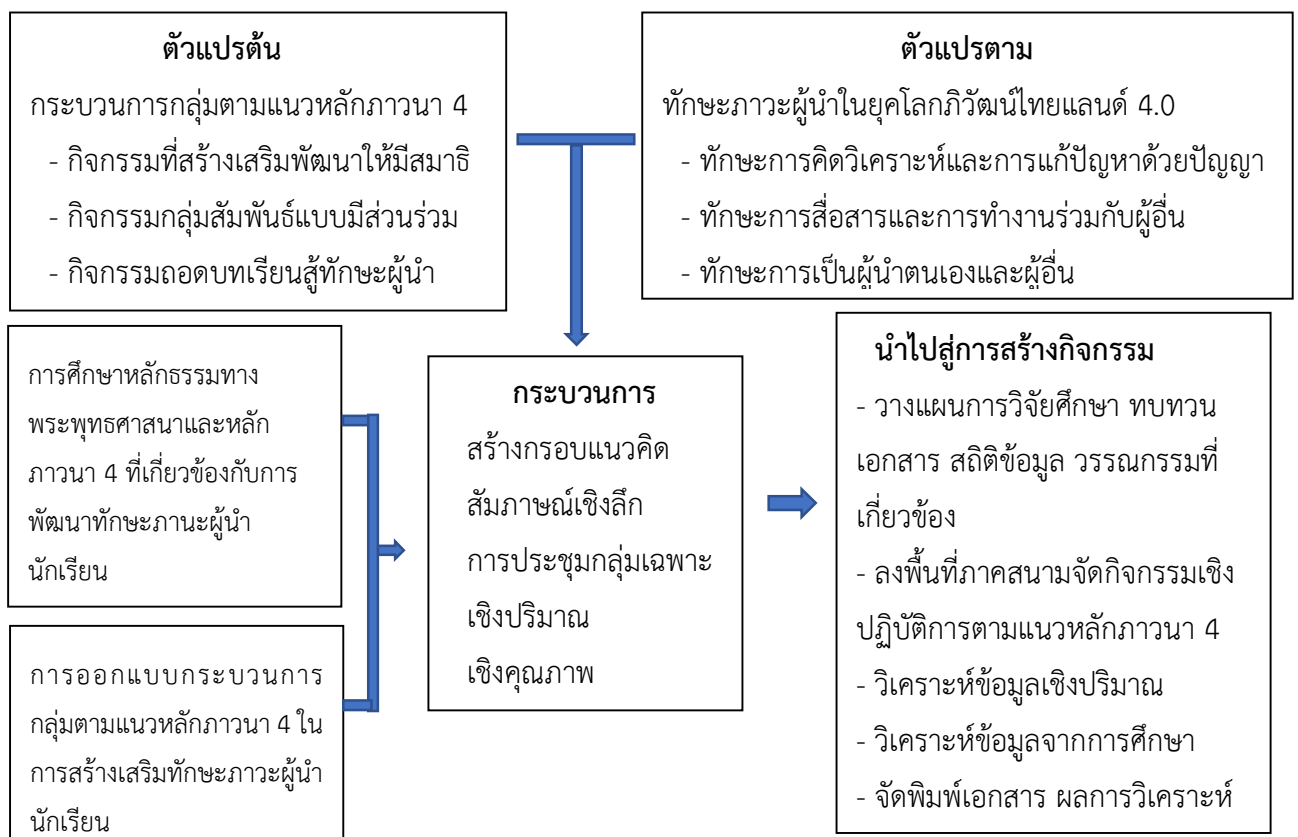
วัฒนธรรมไทยและความเชื่อในสังคมส่วนใหญ่ อีกทั้งยังช่วยให้นักเรียนสามารถปรับตัวเข้ากับ การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ก้าวเข้าสู่ยุค Thailand 4.0 ได้อย่างเหมาะสม มุ่งหวังให้นักเรียนเห็นอนาคตที่ดี ของตนเองและพร้อมที่จะเป็นกำลังสำคัญในการนำพาประเทศไทยสู่ความเจริญก้าวหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนโรงเรียนวังประจวบวิทยา อําเภอ เมืองตาก จังหวัดตาก
2. เพื่อพัฒนาทักษะภาวะผู้นำแก่นักเรียน โรงเรียนวังประจวบวิทยา อําเภอเมืองตาก จังหวัด ตาก
3. เพื่อส่งเสริมกระบวนการภาวะผู้นำตามหลักภาวะนา 4 แก่นักเรียนโรงเรียนวังประจวบวิทยา อําเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่อง ภาวะนา 4 กับการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน โรงเรียนวังประจวบวิทยา อําเภอเมืองตาก จังหวัดตาก โดยนำมาใช้เป็นกรอบการทำวิจัย ดังนี้



ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย การดำเนินการวิจัยเรื่อง “ภาวนา 4 กับการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียนโรงเรียนวังประจวบวิทยาคม อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานวิธี

2. ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จำนวนทั้งสิ้น 10 คน/รูป ซึ่งประกอบด้วยผู้อำนวยการโรงเรียน คุณครู คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือวิจัย โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) เช่น คัมภีร์พระพุทธศาสนา ตำรา และหลักฐานทางโบราณคดี รวมถึงข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่น งานวิจัย หนังสือ และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และกรอบการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์อันเป็นพื้นฐานในการกำหนดแนวทางการเก็บข้อมูล จากนั้นได้พัฒนาแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured In-depth Interview) ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงจนสมบูรณ์พร้อมใช้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และโดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาทั้งในด้านหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติจริง เก็บเป็นข้อมูลนำไปวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาถอดเทปและจัดกลุ่มประเด็นที่เกี่ยวข้อง แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงสาระ (Content Analysis) โดยยึดบริบทของข้อมูลเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา พร้อมทั้งสังเคราะห์ผลการวิเคราะห์เพื่อพัฒนาแนวทางกิจกรรมกระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีทักษะภาวะผู้นำไปสู่สังคมไทยยุค 4.0

6. จริยธรรมในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว การสัมภาษณ์ดำเนินการอย่างรอบคอบภายใต้ขอบเขตของจริยธรรมการวิจัย โดยบันทึกข้อมูลทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษรและบันทึกเสียงตามความยินยอมของผู้ให้สัมภาษณ์

ผลการวิจัย

1. ผลการการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 รูปแบบการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำของนักเรียน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 รูปแบบการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน

ประเด็นการสอบถาม	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
รูปแบบการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน			
(กายภาวนา) ฝึกอบรมกาย ความสัมพันธ์ทางกายภาพ	3.76	.733	มาก
(ศีลภาวนา) ฝึกอบรมความประพฤติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น	3.55	.849	มาก
(จิตภาวนา) ฝึกอบรมจิตใจ สมานต่อกิจกรรมและการเรียน	3.43	.801	มาก
(ปัญญาภาวนา) ฝึกอบรมปัญญา รู้เท่าทันโลกและชีวิต	3.45	.870	มาก
รวม	3.55	0.831	มาก

แสดงอธิบายผลตามแบบสอบถามในประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ 1 คือ รูปแบบการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 284 คน ภาพรวมอยู่ในค่าเฉลี่ยที่ (\bar{X} = 3.55, S.D.= .831) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า (กายภาวนา) ฝึกอบรมกาย ความสัมพันธ์ทางกายภาพ (\bar{X} = 3.76, S.D.= .733) (ศีลภาวนา) ฝึกอบรมความประพฤติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น (\bar{X} = 3.55, S.D.= .819) (จิตภาวนา) ฝึกอบรมจิตใจ สมานต่อกิจกรรมและการเรียน (\bar{X} = 3.43, S.D.= .801) (ปัญญาภาวนา) ฝึกอบรมปัญญา รู้เท่าทันโลกและชีวิต (\bar{X} = 3.45, S.D.= .870) เกี่ยวกับรูปแบบทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนโรงเรียนวังประจวบวิทยาคน ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์พบว่า รูปแบบทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนได้ทำผ่านด้านการบริหารจัดการองค์กร การแก้ไขปัญหา การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม ให้กับนักเรียนให้ผ่านการอบรม และกิจกรรมของทางโรงเรียนที่จัดขึ้นเป็นประจำ ความสามารถของนักเรียนในการนำเพื่อนหรือ ทีมไปสู่เป้าหมายร่วมกันโดยใช้ทักษะ เช่น การสื่อสาร การแก้ปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา และวิธีแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น การกระตุ้นการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

2. ผลการการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาทักษะภาวะผู้นำแก่นักเรียน โรงเรียนวังประจวบวิทยาคม อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ผลการวิจัย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 การพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน

ประเด็นการสอบถาม	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
การพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน			
(กายภาวนา) พัฒนากาย เสียสละแบ่งปันต่อส่วนรวม	3.60	.811	มาก
(ศีลภาวนา) พัฒนาความประพฤติ การปฏิบัติกล้าแสดงออก	3.23	.821	ปานกลาง
(จิตภาวนา) พัฒนาจิตใจ สนุกสนานร่าเริง จิตอาสา	3.65	.811	มาก
(ปัญญาภาวนา) พัฒนาปัญญา กล้าตัดสินใจ รับผิดชอบ	3.60	.800	มาก
รวม	3.52	0.810	มาก

แสดงอธิบายผลตามแบบสอบถามในประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ 2 คือ การพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 284 คน ภาพรวมอยู่ในค่าเฉลี่ยที่ ($\bar{X} = 3.52$, S.D.= .810) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า (กายภาวนา) พัฒนากาย เสียสละแบ่งปันต่อส่วนรวม ($\bar{X} = 3.60$, S.D.= .811) (ศีลภาวนา) พัฒนาความประพฤติ การปฏิบัติกล้าแสดงออก ($\bar{X} = 3.23$, S.D.= .821) (จิตภาวนา) พัฒนาจิตใจ สนุกสนานร่าเริง จิตอาสา ($\bar{X} = 3.65$, S.D.= .811) (ปัญญาภาวนา) พัฒนาปัญญา กล้าตัดสินใจ รับผิดชอบ ($\bar{X} = 3.60$, S.D.= .800) เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำของนักเรียน ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์พบว่า ทางโรงเรียนมีการจัดอบรมให้แก่แก่นักเรียนด้านทักษะภาวะผู้นำ เช่น การมีวินัยในตนเอง การกำหนดเป้าหมายส่วนตัว การควบคุมอารมณ์ และการแก้ปัญหา การกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ โดยคุณครูผู้สอนทุกกลุ่มสาระกลุ่มการเรียนรู้จะบูรณาการกิจกรรมการเรียนในห้องเรียนให้เป็นแบบกลุ่ม มีการทำสมาธิภาวนาก่อนการเรียนและทำกิจกรรมเสมอ เพื่อให้ นักเรียนมีความกล้าแสดงออก มีความคิดสร้างสรรค์ กล้าตัดสินใจในงานที่ได้รับมอบหมาย

3. ผลการการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อส่งเสริมกระบวนการภาวะผู้นำตามหลักภาวะ 4 แก่ นักเรียนโรงเรียนวังประจวบวิทยา อําเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ผลการวิจัย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 กระบวนการส่งเสริมภาวะผู้นำนักเรียนตามหลักภาวะ 4

ประเด็นการสอบถาม	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
กระบวนการส่งเสริมภาวะผู้นำนักเรียนตามหลักภาวะ 4			
(กายภาวนา) การเจริญกาย สุขภาพแข็งแรง อดทน	3.73	.766	มาก
(ศีลภาวนา) การเจริญศีล ระเบียบวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่น	3.64	1.91	มาก
(จิตภาวนา) การเจริญจิต เมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร	3.45	.845	มาก
(ปัญญาภาวนา) การเจริญปัญญา แก้ปัญหาด้วยปัญญา	3.44	.917	มาก
รวม	3.57	1.11	มาก

แสดงอธิบายผลตามแบบสอบถามในประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ 3 คือ กระบวนการส่งเสริมภาวะผู้นำนักเรียนตามหลักภาวะ 4 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 284 คน ภาพรวมอยู่ในค่าเฉลี่ยที่ ($\bar{X} = 3.57$, S.D.= 1.11) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า (กายภาวนา) การเจริญกาย สุขภาพแข็งแรง อดทน ($\bar{X} = 3.73$, S.D.= .766) (ศีลภาวนา) การเจริญศีล ระเบียบวินัย อยู่ร่วมกับ ($\bar{X} = 3.64$, S.D.= 1.91) (จิตภาวนา) การเจริญจิต เมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร ($\bar{X} = 3.45$, S.D.= .845) (ปัญญาภาวนา) การเจริญปัญญา แก้ปัญหาด้วยปัญญา ($\bar{X} = 3.44$, S.D.= .917) เกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักเรียนโรงเรียนวังประจวบวิทยา ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์พบว่า ด้านกายภาวนามีการส่งเสริมสุขภาพกายและใจ และระเบียบวินัย เช่น การออกกำลังกาย การแข่งขันกีฬา การจัดเข้าค่ายคุณธรรม จริยธรรมอันพึงประสงค์ในทุกชั้นเรียน กิจกรรมลูกเสือเนตรนารี มีการปลูกฝังความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ การเคารพกฎระเบียบของโรงเรียน ด้ายจิตอาสาที่มีกิจกรรม เช่น การนั่งสมาธิก่อนเรียน ด้านปัญญาภาวนามีการฝึกให้คิดวิเคราะห์แก้ปัญหาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผลด้วยตัวเอง ทางโรงเรียนมีการสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมในโรงเรียน เช่น สวนสาธารณะ ต้นไม้ ป้ายนิเทศการ บอร์ดความรู้ ห้องสมุดสมัยใหม่ สื่อการสอน และกิจกรรมที่จะเอื้อประโยชน์สนับสนุนส่งเสริมในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนอยู่เสมอ โรงเรียนมีการส่งเสริมทักษะภาวะผู้นำของนักเรียนตามหลักธรรมอยู่เสมอ มีการฝึกเจริญสติปัญญา เช่น การสวดมนต์ การทำสมาธิ สั้นๆ ก่อนเริ่มเรียน มีการส่งเสริมการฝึกทำสมาธิ หรือใช้กิจกรรมที่ใช้ความตั้งใจ เช่น การวาดรูป การทำงานกลุ่ม เป็นต้น การผลัดเปลี่ยนกันมาเป็นผู้นำทำกิจกรรม เช่น การฝึกใช้ไม้ค้ต่อหน้าเพื่อนๆ ฝึกการเป็นหัวหน้ากลุ่มในกิจกรรมที่จัดขึ้น จัดให้เด็กนักเรียนมีการนั่งสมาธิ เป็นต้น โรงเรียนได้ให้นักเรียนทำกิจกรรม เช่น ให้สวดมนต์นั่งสมาธิ ให้ความรู้ปลูกฝังเรื่องความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจ เด็กนักเรียนก็นำมาปฏิบัติที่บ้านได้ดี กลับบ้านมาก็ช่วยงานบ้านดี ได้ให้เขาช่วยงานบ้าน เช่น กวาดบ้านถูบ้าน ช่วยแม่บ้านทำกับข้าว

ล้างถ้วยล้างจาน เป็นต้น ได้สอนให้มีความรับผิดชอบ ทำงานอะไรให้มีสติ มีความตั้งใจในการทำงาน หรือการเรียน สอนให้มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบในการทำสิ่งให้ดี สอนให้ลูกตั้งมั่นเรียน ด้านการภาวนาจัดให้นักเรียนมีการทำสมาธิก่อนเริ่มเรียน แลให้มีการเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรมทุกชั้นเรียน ด้านศีลได้สอนให้อารธนาศีลรักษาศีล 5 มีความซื่อสัตย์ เคารพกฎระเบียบของโรงเรียนและสังคม ด้านจิตได้ให้นักเรียนฝึกนั่งสมาธิให้ใจตั้งมั่น ด้านปัญญาได้ฝึกให้นักเรียนฝึกคิดวิเคราะห์หาเหตุผล และแก้ปัญหาด้วยปัญญา โรงเรียนมีการส่งเสริมทักษะภาวะผู้นำนักเรียนโดยนำคำสอนในพระพุทธศาสนามีบูรณาการร่วมด้วย เช่น ฝึกให้สวดมนต์นั่งสมาธิ การมีเมตตา ความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักเรียนโดยการผ่านกิจกรรม ที่โรงเรียนได้จัดขึ้น โรงเรียนและผู้ปกครองได้ส่งเสริมให้นักเรียนมีสมาธิด้านการภาวนาผ่านกิจกรรมการทำบุญ การรักษาศีล การเจริญสมาธิ สอนให้มีจิตอาสา การแบ่งปัน ความมีเมตตา ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ จึงทำให้นักเรียนมีความสุขในการเรียน ในการพัฒนาทางด้านจิตใจอารมณ์ และมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น ส่งผลให้การเรียนดีขึ้นตามลำดับ

อภิปรายผล

1. รายประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำของนักเรียน ผลจากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า โรงเรียนมีการจัดการบริหารให้นักเรียนมีรูปแบบการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำโดยภาพกิจกรรมต่างๆ ของทางโรงเรียน มีรูปแบบการพัฒนาทางด้านร่างกาย รูปแบบการพัฒนาความประพฤติทางศีลธรรมอันดี มีรูปแบบการพัฒนาทางจิตใจ และมีรูปแบบการพัฒนาทางด้านปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของภาวนา 4 ไว้ว่า ภาวนาคือการพัฒนากาย ศีลภาวนาคือการพัฒนาศีล จิตตภาวนาคือการพัฒนาจิต และปัญญาภาวนาคือการพัฒนาปัญญา โรงเรียนได้มีกิจกรรมที่ฝึกนักเรียนให้เป็นคนขยัน ขยันหมั่นเพียร ให้เข้าร่วมทุกๆ กิจกรรมต่างๆ ที่ทางโรงเรียนจัดให้อย่างสม่ำเสมอ ปลูกฝังให้ทำงานกันเป็นกลุ่ม ไม่ปล่อยปละเลย ไม่เกียจคร้าน มีความรับผิดชอบ อันเป็นเรื่องพื้นฐานของความเป็นผู้นำที่ต้องมีความขยันเป็นพื้นฐาน ให้มีกำลังใจที่เข้มแข็งต่อหน้าที่การงานที่มอบหมายให้ เพื่อให้มีทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า ขยัน หมายถึง การทำงานอย่างแข็งขันไม่ปล่อยปละละเลย ทำหรือประพฤติเป็นสม่ำเสมอ ไม่เกียจคร้าน และยังสอดคล้องกับ ศศวรรณ เทศศรีเมือง ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า ขยันหมั่นเพียรว่า หมายถึงการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพสุจริตอย่างกระตือรือร้น และตั้งใจจริงใจให้สำเร็จด้วยความมานะอดุสาหะ (ศศวรรณ เทศศรีเมือง, 2535)

รูปแบบการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำของนักเรียน ทางโรงเรียนได้นำธรรมะของพระพุทธเจ้าเข้ามาใช้ประกอบการเรียนการสอนการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา ผ่านกิจกรรม การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ไหว้พระ การเข้าค่ายคุณธรรม เพื่อให้นักเรียนได้มีความสุข ได้มีธรรมคุณธรรม ความดีใจหัวใจ ได้ปลูกฝังความเป็นชาวพุทธให้กับนักเรียนสมเป็นชาวพุทธศาสนิกชน อันมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ซึ่งสอดคล้องกับ ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์ ที่ได้กล่าวไว้ใน “กายหายใช้ ใจหายทุกข์” ว่า

พุทธศาสนาเป็นศาสนา ที่มีคนไทยนับถือมากกว่าร้อยละ 95 มีความผูกพันกับชาวไทยในอดีตตั้งแต่เมื่อยังเป็นอาณาจักร สุวรรณภูมิเมื่อ พ.ศ. 218 พัฒนาควบคู่กับสังคมไทยจนอยู่ในวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวไทยมา โดยตลอดจนในสมัยรัชการที่ 6 ได้ยอมรับว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทย พุทธศาสนามีหลักการในการ พัฒนา มนุษย์โดยให้องค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิต 3 ด้านมาประสานหรือบูรณาการกัน องค์ประกอบทั้ง 3 จะต้อง พัฒนาไปด้วยกันอย่างพึ่งพาอาศัยกัน ส่งเสริมกัน องค์ประกอบ 3 ด้านนี้ พุดง่าย ๆ คือ พฤติกรรม จิตใจ และ ปัญญา พุทในศัพททีในพระพุทธศาสนาว่า ศील สมาธิ ปัญญา หลักการพัฒนาตน

2. รายประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนาทักษะภาวะผู้นำแก่นักเรียนโรงเรียนวังประจบ วิทยาคม จังหวัดตาก จากหลักพุทธธรรมการพัฒนาชีวิตด้วยหลักภาวนาทั้ง 4 อย่าง คือ 1) การพัฒนากาย เสียสละแบ่งปันต่อส่วนรวม 2) การพัฒนาความประพฤติ ทักษะการพูด การปฏิบัติ กล้าแสดงออก 3) การ พัฒนาจิตใจ สนุกสนานร่าเริง จิตอาสา เข้มแข็งมั่นคง 4. การพัฒนาปัญญา กล้าตัดสินใจ มีความรับผิดชอบต่อ ส่วนรวม มาบูรณาการใช้ในการเรียนการสอน การทำกิจกรรมบ่อยๆ จากการทำกิจกรรมพบว่า การพัฒนาชีวิต ของนักเรียนได้ถูกปลูกฝังผ่านกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิด และจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับ นิพนธ์ คันธเสรี ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณภาพชีวิต คือ ระดับของการ ดำรงชีวิตของ มนุษย์ตามองค์ประกอบของชีวิต อันได้แก่ ทางร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิด และจิตใจ (นิพนธ์ คันธเสรี, 2553) และนักเรียนมีระเบียบวินัยมากขึ้น จากการได้พัฒนาในด้านต่างๆ โดยผ่านกิจกรรม กิจกรรมของทางโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ ได้กล่าวถึง ความมีระเบียบวินัย เป็นสิ่งที่พึงส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวของคุณบุคคล โดยเฉพาะเยาวชนของเราที่จะก้าวไปเป็นกำลังสำคัญของชาติ ต่อไป ซึ่งลัดดาวัลย์ เกษมเนตรและคณะ ได้กล่าวถึง พฤติกรรมการมีวินัยไว้ ดังนี้ 1) การทำกิจกรรมร่วมกัน 2) การยอมรับและปฏิบัติตามข้อคิดเห็นอย่างมีเหตุผล 3) การช่วยเหลือผู้อื่น 4) การเสียสละเพื่อส่วนรวม 5) การ ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น (ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ, 2539)

ภาวะผู้นำต้องมีความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความเสียสละ มีความจริงใจต่อกัน ต่อตนเอง ต่อ ส่วนรวม โรงเรียนได้พัฒนาให้นักเรียนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เอาเปรียบเบียน เอาเปรียบกันและกัน ซึ่ง สอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความหมายของความเสียสละ คือ มีน้ำใจ สามารถ เสียสละ ความสุขสำราญความพอใจส่วนตนเพื่อผู้อื่นได้ เช่น อดหลับ อดนอนพยาบาลกันในยามเจ็บไข้ ตลอดจนมี จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตรสหายของผู้อื่นไม่ใจแคบ และยังสอดคล้องเรื่องจริยธรรมของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “จริยธรรม” เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ ควรประพฤติในกรณีใด สถานการณ์ใด ในโอกาสหรือเวลาใด เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมให้บุคคลเป็นสมาชิกของ สังคมที่กำลังพัฒนา ไม่ขัดต่อการพัฒนาและส่งเสริมให้การพัฒนาเป็นไปด้วยดี พุทธธรรมกับภาวะผู้นำเป็นสิ่ง สำคัญ และเป็นหลักในการพัฒนาให้ผู้นำมีหลักธรรมหลักการในการบริหารงาน สามารถปกครอง ผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างมีความสุข (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2536) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรศักดิ์ ม่วง ทอง ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่อง พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ เกี่ยวกับหลักธรรมที่นำมาเป็นหลักในการ เป็นผู้นำที่พึงประสงค์ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมเกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในพระสูตร

ต่าง ๆ เช่น อัครคุณุญสูตร เป็นต้น ส่วนหลักธรรมที่แสดงถึง ภาวะผู้นำ ปรากฏในพระสูตรอื่น ๆ เช่น ลักษณะสูตร สัปปริสสูตร ทศพิทธราชธรรม 10 ประการ พรหมวิหาร 4 ประการ และ สังคหวัตถุ 4 ประการ เป็นต้น (สุรศักดิ์ ม่วงทอง, 2543) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวีโร ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำที่ดีขององค์กรนั้น ประกอบด้วยหลักอภิปไตย 3 (รู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กรและชุมชน) พรหมวิหาร 4 (รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ) สังคหวัตถุ 4 (รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี) พละ 5 (รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาดและมีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์) และหลักธรรมที่มาสสนับสนุนความเป็นผู้นำอีกหลายหมวดคือ สาราณียธรรม 6 (รู้หลักการบริหารตนและบริหารงานไปพร้อมๆกัน) ทิศ 6 (รู้หลักบทบาทและหน้าที่ทางสังคม) อปริหานิยธรรม 7 (รู้หลักบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยอิงผลประโยชน์องค์กรเป็นสำคัญ) สัปปริสธรรม 7 (รู้หลักบริหารตนและองค์กรอย่างรู้เท่าทัน (พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวีโร, 2554)

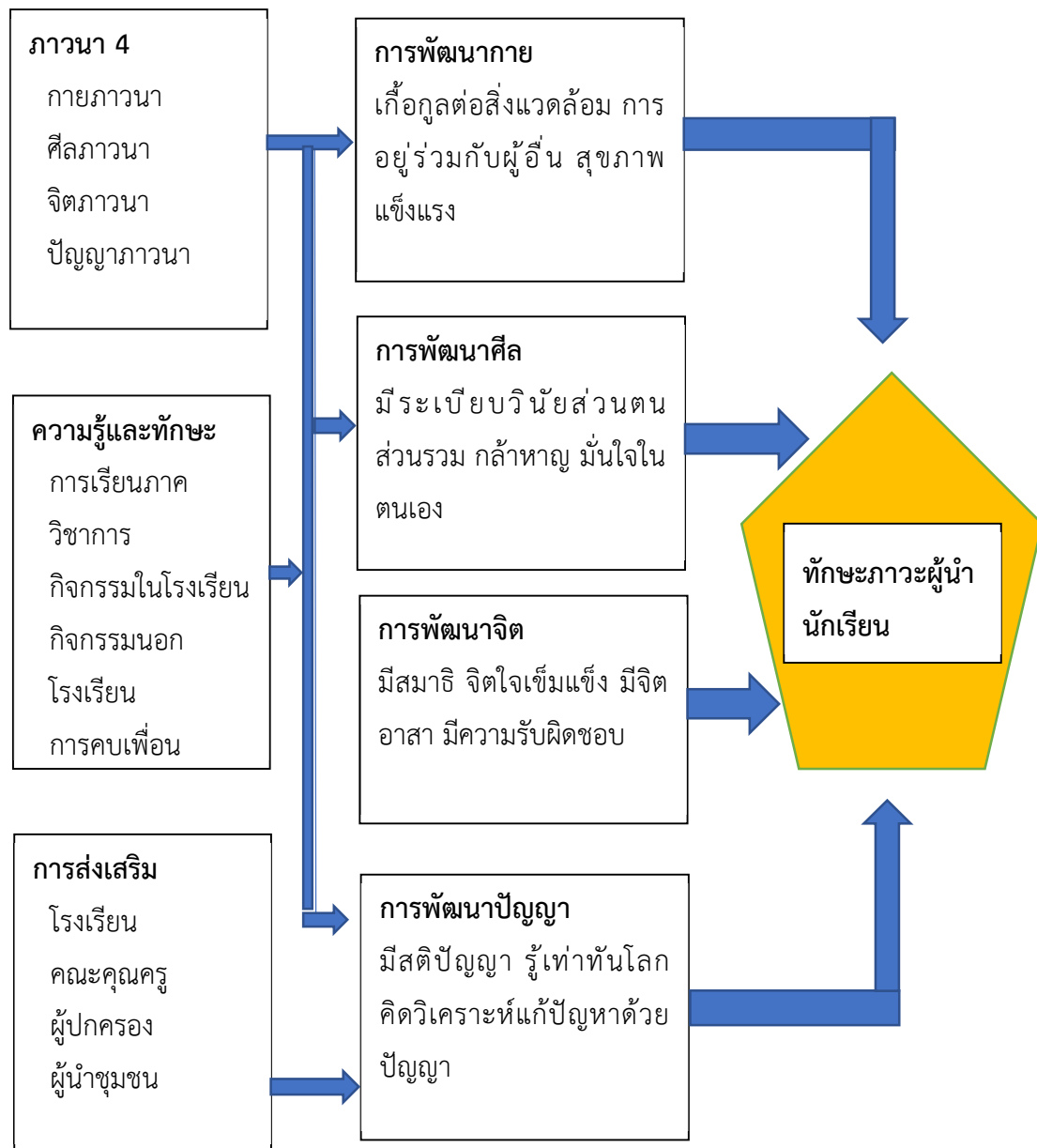
3. รายประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำแก่นักเรียนตามหลักภาวนา 4 คณะคุณครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ต่างมีความเห็นตรงกันเรื่องการส่งเสริมให้นักเรียนมีภาวะผู้นำ เพราะอนาคตยังต้องไปเรียนต่อในที่ต่างๆ ต่อไป ต้องดูแลตนเองเมื่อห่างไกลบ้าน นักเรียนบางคนอาจต้องเรียนไปด้วย ทำงานนอกเวลาไปด้วย เพราะนักเรียนส่วนใหญ่มีผู้ปกครองเป็นเกษตรกร และรับจ้างทั่วไป นักเรียนตั้งมีความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย ภาวะผู้ที่ต้องฝึกและปลุกฝังกันตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งสอดคล้องกับ นันทวัน พนมเขต ให้อธิบายถึงลักษณะของความขยันหมั่นเพียรว่า บุคคลที่มีความพยายามอย่างสม่ำเสมอในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานด้วยความเข้มแข็ง รับผิดชอบ อดทนและมานะบากบั่น ไม่ท้อถอย (นันทวัน พนมเขต, 2543) และมีการฝึกให้นักเรียนมีหลักการพัฒนาตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ ปราณี รามสูตร และจรัส ดวงสุวรรณ ได้กล่าวว่า หลักการพัฒนาตนเอง คือ คนที่จะ พัฒนาตนเองจะเริ่มต้นด้วยการสำรวจและพิจารณาตนเองว่า มีข้อดีและข้อบกพร่องอะไรบ้าง การสำรวจจะใช้วิธีการส่องกระจก (คนที่เรามีความสัมพันธ์ด้วยช่วยบอก) เมื่อทราบแล้วก็จะมาวิเคราะห์ ตนเองและตั้งเป้าหมายว่ามีสิ่งที่ดีและมีอยู่ในตัวเราแล้ว เราก็ควรรักษาไว้ สิ่งที่ไม่ดีและมีอยู่ในตัวเรา เราก็ควรจะหาทางทำให้ลดน้อยลงหรือควรขจัดให้หมดไป และมีสิ่งที่ดีและยังไม่มีในตัวเรา เราก็ควรจะนำมาเพิ่มให้กับตัวเราให้มากขึ้น เมื่อวิเคราะห์และตั้งเป้าหมายแล้ว ต่อไปก็คิดหาวิธีการและวางแผนดำเนินการ โดยเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับตัวเอง เมื่อวางแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ต้องนำแผนดำเนินการดังกล่าวมาดำเนินการ (ลงมือปฏิบัติจริง) ถ้าเราสามารถทำได้ตามแผนที่วางไว้ก็ถือว่า แผนการที่วางไว้เหมาะสมกับเรา (ปราณี รามสูตร และจรัส ดวงสุวรรณ, 2545)

ภาวะผู้นำเป็นสิ่งจำเป็นในบุคคลที่ต้องการความสำเร็จ เป็นผู้นำในหมู่ชน ถ้าคนใดไม่มีผู้นำ เหล่าคนนั้นหมู่คณะนั้นจะประสบผลสำเร็จ เพราะจะไม่มีใครฟังใคร ไม่มีผู้วางแผนงาน ไม่มีผู้จ่ายงาน ไม่มีการการควบคุม ไม่มีหัวหน้า ไม่มีผู้นำทาง ดังนั้นนักเรียนก็จำเป็นต้องฝึกความเป็นผู้นำตั้งแต่เยาว์วัยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับภาวะผู้นำ ได้อธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำโดยการเปรียบเทียบไว้ว่า เปรียบเสมือนโคฉ่างนำบิรวาร

ข้ามแม่น้ำได้โดยความปลอดภัย ผู้นำนั้นต้องประกอบด้วยผู้ตาม สถานการณ์ โดยมีจุดหมายและวิธีในการดำเนินงานที่ดีและยังสอดคล้องกับภาวะผู้นำ ดังนี้ 1) ภาวะผู้นำ คือ การที่บุคคลในความสัมพันธ์ซึ่งมีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการ และอำนาจการโดยกระบวนการติดต่อสื่อสาร ติดตามซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ 2) ภาวะผู้นำในทางปฏิบัติ คือ การที่ทำงานบริหารของกลุ่ม ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก ริเริ่ม ประนีประนอม และประสานงาน โดยอาศัยอำนาจหน้าที่ และอำนาจบริหารเป็นเครื่องมือในการบริหารเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ 3) ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถของบุคคลในการทำแผนงาน และคำวินิจฉัยของเขาให้เป็นที่ยอมรับด้วยความเต็มใจในหมู่ผู้ตามทั้งหลาย 4) ภาวะผู้นำ คือ วิธีการจูงใจให้บุคคลแต่ละคนทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ 5) ภาวะผู้นำ คือ กิจกรรมในการใช้อิทธิพลจูงใจประชาชน ให้ร่วมมือปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งคนเหล่านั้นเห็นว่าเป็นสิ่งอันพึงปรารถนา

สรุปองค์ความรู้

การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า ภาวนา 4 มิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนา หากแต่เป็นโครงสร้างการพัฒนามนุษย์ที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานของการพัฒนาภาวะผู้นำนักเรียนได้อย่างมีระบบ การบูรณาการภาวนา 4 เข้ากับการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนช่วยยกระดับทั้งพฤติกรรมผู้นำ และวัฒนธรรมการเรียนรู้เชิงพุทธในสถานศึกษา สรุปองค์ความรู้ผลการวิจัยที่ได้ค้นพบจากงานวิจัย/วิทยานิพนธ์ คือ องค์ความรู้ในการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน นอกจากจะต้องเรียนรู้ในกรอบของวิชาการสามัญแล้วยังต้องใช้การภาวนา 4 คือ กายภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ประกอบคู่กับการเรียนการสอนการทำกิจกรรม ปัญญาภิจะเกิดขึ้น ความมั่นใจ ความกล้าหาญ ความรับผิดชอบ ความมีสติปัญญา การมองโลก ความมีจิตอาสา การแก้ไขปัญหาด้วยปัญญา การเป็นผู้นำในตนเองและผู้อื่นก็จะเกิดขึ้น ด้วยหลักภาวนา 4 (The Four meditations) ที่ทั้ง 4 และการเรียนการสอนวิชาการสามัญ การปกครอง การดูแลจากทางโรงเรียน การประคับประคอง การสนับสนุนจากผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน สิ่งเหล่านี้ต้องไปพร้อมกันแบบองค์รวม จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ ดังนี้



ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ภาวนา 4 กับการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำนักเรียน โรงเรียนวังประจวบวิทยาคม จังหวัดตาก” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1) ควรส่งเสริมให้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาวนา 4 อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 สัมปยุตธรรม 7 และสติปัญญา 4 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะชีวิตในระดับสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางเลือกหรือการศึกษาศีลธรรม ควรกำหนดนโยบายสนับสนุนการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธในสถานศึกษาทุกระดับ

3) ควรมีนโยบายร่วมระหว่างกระทรวงศึกษาธิการกับคณะสงฆ์ในการพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมทักษะภาวะผู้นำนักเรียนมาบูรณาการโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาผลของกิจกรรมกระบวนการกลุ่มในระยะยาว เพื่อประเมินผลกระทบด้านพฤติกรรม ทศนคติ และค่านิยมของเยาวชนในช่วงเวลาต่อเนื่อง เช่น 6 เดือน – 1 ปี

2) ควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังเยาวชนในพื้นที่อื่นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา เพื่อศึกษาศักยภาพในการประยุกต์ใช้กระบวนการกลุ่มแนวพุทธธรรมในบริบทที่แตกต่าง

3) ควรพัฒนาสื่อการเรียนรู้หรือคู่มือกิจกรรมที่สามารถนำไปใช้โดยคุณครูหรือพระวิทยากรในพื้นที่อื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสะดวกต่อการนำไปปรับใช้ในบริบทเฉพาะของแต่ละโรงเรียนหรือชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ชัยศาสตร์ คเชนทร์สุวรรณ และคณะ. (2563). การพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา. *วารสาร
บรรณศาสตร์ มศว*, 13 (1), 3.
- นิพนธ์ คันทเสวี, (2553). “แนวทางการพัฒนาชุมชน”. *ชีวิตใหม่สู่งานตำรวจชุมชนสัมพันธ์*. กรุงเทพมหานคร:
เนติกุลการพิมพ์, 2.
- ปราณี รามสูตร และจำรัส ต้วงสุวรรณ. (2545). *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน* (พิมพ์ครั้งที่ 3).
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธนะการพิมพ์.
- พระครูสังฆรักษ์รงค์ฤทธิ์ ฐานวโร. (2554). *ศึกษาภาวะผู้นำพระราชธรรมโสภณ (เจ้าคณะ
จังหวัดร้อยเอ็ด (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2553). “จริยธรรมตามแนวคิดตะวันตกและตะวันออก” *นานาทรรศนะเกี่ยวกับ
จริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายการพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน, 2.
- ลัดดาวัลย์ เกษมเนตรและคณะ. (2539). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีวินัย* (รายงานวิจัย), มหาวิทยาลัยศรีนคริน
ทรวิโรฒประสานมิตร.
- ศศวรรณ เทศศรีเมือง. (2535). *การเปรียบเทียบผลของการควบคุมตนเองและการชี้แนะที่มีต่อความขยันหมั่น
เพียรในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีราชินูทิศ จังหวัดอุบลราชธานี*
(วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- สุรศักดิ์ ม่วงทอง. (2543). *พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ : ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน
จังหวัดนครศรีธรรมราช* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยมหิดล.